

КРАЇНА ПЕРЕМОЖЦІВ

К оли я зустрічаюся зі здивуванням багатьох українців та європейців через те, що російська культура не змогла заповігати злочинам у Бучі та руйнуванню Маріуполя, дивуюся більше, ніж автори таких коментарів. Тому що нерозуміння того, що російська культура ніяк не могла вплинути на менталітет та цінності людей, які вторглися в Україну, пов'язане з системним нерозумінням процесів, що сталися в Росії після перемоги більшовицького перевороту у 1917 році.

Скажу відразу, що і раніше говорити про якусь систему заповігників було б помилково. Російська культура була недоступна більшості російського народу, зважаючи на його практично тотальну неграмотність; усі ті знамениті романи, якими зачитуватиметься освічена Європа, у самій Росії видавалися в момент свого написання у сотнях, у кращому разі – в тисячах екземплярів. А зв'язок російського народу з Церквою було фактично перервано після реформ патріарха Никона. З цього моменту для росіян релігія остаточно перетворюється на обряд і ще на розправу над тими, хто відстоює своє право на інший обряд – над колективною «бояринею Морозовою».

Але більшовицька революція та перемога зла у громадянській війні практично знищили той прошарок людей, який ще намагався дотримуватися моральних принципів у приреченій країні та цікавився цією самою культурою. Більшість просто вбили, решту видавили з Росії, а тих, хто залишився, – залякали і розбещили. Студентам у нерідко рекомендувану просто почитати журнал «Огонек» до та після революції, щоби зрозуміти, як змінилося все – від мови до цінностей. І так, більшовики навчили людей читати – але не думати. Вони перетворили освічених людей на слухняну «інтелігенцію», на обслугову режиму. Радянська культура – це вже було не про цінності, а про виживання, про вміння виступити, а у кращому разі – показати дулю в кишені, але так, щоб її не помітили. Коли з архівів витягується черговий номер старої радянської газети, ми бачимо, як під черговим колективним листом із закликом розстріляти у 30-ті роки і посадити у 70-ті знаходяться підписи тих, кого у СРСР звикли вважати моральними авторитетами – але не за кількістю підписаних листів та доносів, а за кількістю того, що вдалося не підписати. Нова радянська поезія, якийсь Маяковський чи Багрицький – гімн людиноненавистництва та невмілі спроби «старих поетів» написати щось про Сталіна та партію. Горький опісвав ГУЛАГ. Наприкінці існування режиму на зміну кондовому більшовизму приходив старий звичайний шовінізм. Кого і від чого могла втримати така культура, якщо вона створювалася у країні переможців у громадянській війні, республіці шарікових, великій ДНР?

Можуть спитати, чим у такому разі Україна відрізняється від Росії, чому у нас інакше? Це не так важко пояснити. По-перше, і до революції зв'язок українського народу та Церкви не був таким, як зв'язок Церкви та росіян – тут не було реформ патріарха Никона, який на вимогу Константинополя мусив міняти старий російський обряд за грецьким зразком, що завжди був в Україні. З одного боку, це, звісно, сприяло русифікації, з іншого ж дозволяло зберегти розуміння, що Бог – не про свічку і лобизання ікон, а й про заповіді. До того ж збереження зв'язку сприяло і збереженню системи церковно-парафіяльних шкіл. Українські селяни мали у своїх хатах «Кобзар», бо вони його читали. А що читали неписьменні російські селяни?

По-друге, російські більшовики перемогли у своїй власній країні, а ось Україну (як Білорусь, Грузію, Азербайджан, Вірменію) вони окупували. Україна була країною переможених, а не країною переможців. Так, і в нашій країні вбивали та залякували. І все ж таки кількість тих, хто зберігав у собі розуміння, що живе у захопленій державі, було незрівнянно більшим, ніж у Росії. Для тих росіян, хто залишився у Радянському Союзі, він і став Росією – тому що іншої Росії у них не було і немає. А в Україні завжди були люди, які розуміли, що Радянський

Союз – не Україна, а держава, яка справжню Україну захопила та поглинула.

По-третє, про це мало хто думає, – система освіти. Більшовики навіть після окупації України не мали практично жодної опори не лише у селі, а й у містах. Для перемоги їм потрібно було вступити у коаліцію з двома національними комуністичними партіями – боротьбістами та сврєйською компартією, чий бойові загони не поступалися Червоній армії, а вплив на маси був неспівмірно більшим, ніж у більшовиків. Так, більшовики поглинули обидві ці партії, потім розстріляли їхніх лідерів та активістів. Проте за час співіснування колишні лідери боротьбістів змогли сформувати в УРСР систему освіти, яка відрізнялася від системи освіти в інших союзних республіках присутністю не лише українських шкіл, а й обов'язковим та об'ємним викладання української мови та літератури у програмах російських шкіл. Для України з її перманентною русифікацією це мало величезне значення – адже на відміну від тієї ж Вірменії чи Грузії, де жителі розмовляли власними мовами і після більшовицької окупації, українці все більше переходили на російську мову, але продовжували знати українську.

По-четверте, Сталін приєднав до радянської України західні землі, які ніколи раніше були частиною ні Радянського Союзу, ні Російської імперії, ні навіть Великого князівства Литовського. Це, звичайно ж, була одна з вирішальних помилок вождя: почалася дифузія українців, які зберегли національні цінності й ніколи не були російськими рабами, з українцями, які зберегли свою національну самосвідомість за умов російського та радянського рабства. А до радянської Росії Сталін приєднав Туву, батьківщину Сергія Шойгу.

До краху Радянського Союзу Україна здавалася важливою та невід'ємною частиною «країни переможців», а радянські українці могли виглядати для зовнішнього спостерігача такими ж шаріковими-переможцями, як і самі росіяни. Але в тому й річ, що у країні переможців українці були переможеними, які пристосовувалися до імперії, але мали альтернативу у вигляді власної завойованої та зганьбленої держави – і, що найважливіше, цивілізаційного простору. І як тільки Радянський Союз розпався, почалося природне відторгнення переможених від переможців. Українцям вдалося повернути собі те, що росіяни відібрали у них після заміни Української держави Радянською Україною. Вдалося – багатьом у це хотілося наївно вірити – без війни.

Але «переможці» знову повернулися по свою перемогу. Не могли не повернутися. І знищена ними ж російська культура і моральність зупиняє їх приблизно так, як сто років тому, – тобто ніяк. Все ті ж звірства, мародерства, та ж сама несусвітна дурість, що й у роки вторгнення в Україну армії Муравйова чи Будьонного. Путінський терор нічим не відрізняється від лєнінського. Та й демагогія вождя шовіністів – від демагогії вождя більшовиків. І коли Путін каже, що це Ленін створив Україну, він насправді має на увазі зовсім інше. Це Ленін завойовував Україну – і не вам, переможеним, вирішувати, як вам жити і чи зносити пам'ятники тиранам.

Відрізняється лише воля українців та підтримка цивілізованого світу. Українці більше не хочуть жити у країні переможених. Але наша країна переможців буде не країною, у якій мерзотники перемогли у громадянській війні тих, хто хотів жити по-людськи. Наша країна переможців стане країною тих, хто переміг у боротьбі за свободу та національну незалежність.

І цим наша країна переможців відрізнятиметься від сусідньої країни переможених. Бо якщо у твоїй власній країні вже понад сто років тріумфує зло, то, звичайно ж, ти ніякий не переможець.

Віталій ПОРТНИКОВ

«Збруч»
01.05.2022